

УДК 930.1(477) «1932-1933»

Корнюша Аліна, ст. 4 курсу історико-філологічного факультету;
науковий керівник – к.і.н, доцент Ясінський М. М. (Міжнародний економіко – гуманітарний університет, імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ГОЛОДОМОР 1932–1933 РОКІВ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

***Анотація.** У статті досліджено причини та наслідки голодомору на території України у 1932–1933 роках, наведено кількість постраждалих та жертв колективізації, проаналізовано методи, які використовувала владна верхівка до селянства, показано, яким насправді був для України сталінський режим «воєнного комунізму», обгрунтовано, що голодомор 1932–1933 рр. був створений штучно.*

***Ключові слова:** голодомор, колективізація, репресії, конфіскації.*

***Аннотация.** В статье исследованы причины и последствия голодомора на территории Украины в 1932–1933 годах, приведено число пострадавших и жертв коллективизации, проанализированы методы, которые использовала властная верхушка к крестьянству, показано, каким на самом деле был для Украины сталинский режим «военного коммунизма», обосновано, что голодомор 1932–1933 гг. был создан искусственно.*

***Ключевые слова:** голодомор, коллективизация, репрессии, конфискации.*

***Anotation.** In the article the causes and consequences of famine in Ukraine in 1932–1933 are investigated. The number of victims and victims of collectivization are showed. The methods that are used by the ruling elite to the peasantry are analyzed. It is shown the actual Stalin's regime of «war communism» for Ukraine. It is proved that the Holodomor of 1932–1933 was created artificially.*

***Keywords:** famine, collectivization, repression, confiscation, totalitarian regime.*

Голод 1932–1933 рр. – одна з найбільш трагічних сторінок історії українського народу. Намагаючись нічим не затьмарити «успіхів соціалістичного будівництва», сталінське керівництво наклало табу на цю тему. Про страшне лихо не дозволялося відкрито говорити, бодай навіть згадувати в газетах та офіційних документах. Зарубіжна ж інформація кваліфікувалася як інсинуації. Згодом категорична заборона перетворилася на політичну установку, ідеологічну догму і набагато пережила своїх творців. Не зруйнувала її і пора хрущовської «відлиги». Лише з набуттям

незалежності України питання про ліквідацію цієї «білої плями» в історії, навколо якої не раз кипіли пристрасті набуло своєї актуальності.

Проте найсуворіше вето не могло викоренити з пам'яті народу спогади про голод. Розповіді про цю драму передавалися від старших до молодих, знайшли відображення в усних переказах, художніх творах. Страхітлива трагедія голоду на Україні та в інших районах СРСР «викликала щире співчуття світової громадськості» [1, с. 47]. Час від часу інтерес до цієї болючої проблеми то згасав, то спалахував з новою силою, досягнувши апогею на початку 80-х рр., коли широка зарубіжна громадськість відзначала піввікову дату голоду на Україні. За кордоном ця тема породила величезну історіографію та публіцистику, було видано чимало спогадів і документів.

Ця проблема досліджена низкою сучасних науковців та вчених минулого. Зокрема, перша оцінка голодомору наведена московським кореспондентом газет «Манчестер гардіан» та «Крісчен сайєнс монітор» Вільямом Чемберліном. Йому у складі групи іноземних журналістів вдалося відвідати Україну й Північний Кавказ. Невдовзі журналіст видав у Бостоні книгу, в якій повідомляв, що голод охопив територію, де проживало 60 млн. чоловік, а число жертв навряд чи може бути меншим, ніж 3 млн. чоловік.

Англійський журналіст Уолтер Дюранті, кореспондент американської газети «Нью-Йорк таймс», був обережніший у висловлюваннях та оцінках. Свої гіпотез Дюранті не публікував, але в бесіді з керівником посольства Великобританії заявив, що населення Північного Кавказу і Нижньої Волги зменшилось в результаті голоду на 3 млн., України – на 4–5 млн., а загальна кількість померлих прямо чи посередньо через відсутність їжі навряд чи менша від 10 млн. чоловік.

В 1988 р. один із сучасних дослідників історії радянського села В. Данілов опублікував свої судження щодо дискусії про голод 1933 р. у західній пресі, в тому числі – про чисельність жертв. Він негативно поставився до оцінок щодо 7 млн. чоловік і заявив, що більш об'єктивними йому здаються висновки істориків Роберта Девіса і Стівена Уїткрофта – 3–4 млн., демографів Барбари Андерсен та Брайана Сілвера – 2–3 млн.

Метою нашої статті є дослідження причин, умов та наслідків голодомору 1932–1933 років в Україні, розкрити злочинні наміри керівництва Центрального комітету Всесоюзної комуністичної партії більшовиків (ЦК ВКП(б)), показати яким насправді був для України сталінський режим «воєнного комунізму», з'ясувати, чи справді голодомор 1932–1933 рр. був створений штучно.

У сталінській моделі побудови соціалізму в одній країні домінуючою ланкою була форсована індустріалізація. Роль аграрного сектора полягала в «обслуговуванні» процесу індустріалізації і в збереженні в країні більш-менш стабільної ситуації з продовольством. Тобто сільське господарство мало дати необхідну кількість хліба для експорту та для прохарчування

зростаючих промислових центрів і армії, а також забезпечити промисловість необхідною кількістю робочих рук і технічної сировини.

Радянське керівництво, взявши курс на модернізацію промислового потенціалу країни, одразу зіткнулося з трьома проблемами: кошти, сировина і робочі руки для розвитку індустрії. Одержати все це можна було за рахунок селянства, що становило більшість населення країни. Проте бажаних результатів досягнути одразу не вдалося. Звичні командні методи в економіці спрацьовували погано, і тому провести планову перекачку коштів з аграрного сектора у промисловість шляхом встановлення занижених цін на сільгосппродукцію правлячі кола не змогли. Пропоновані державні ціни часто становили лише 1/8 ринкових, а за таких умов селяни просто відмовлялися продавати свій товар. Вихід із цієї ситуації Ленін побачив у кооперації, яка була звичною традиційною формою селянської співпраці ще з дореволюційних часів, до того ж давала змогу органічно поєднати приватні та державні інтереси. Суть проблеми «полягала лише у тім, яким способом у традиційну форму кооперації вкласти новий соціалістичний зміст» [2, с. 43].

Рішення XV з'їзду ВКП(б) (1927 р.), які ґрунтувались на ленінських ідеях, передбачали повільний, поступовий, добровільний процес кооперації (нагадаймо, що кооперація може бути декількох видів: виробнича, житлова, кредитна, споживча тощо). Але практика соціального будівництва диктувала швидкі темпи та жорсткі методи. Восени 1928 р. в Україні було колективізовано менше 4 % селянського землекористування – це була слабка опора для здійснення грандіозних сталінських планів. Переходом до політики суцільної колективізації у 1929 р. було покладено початок кардинальним змінам у сільському господарстві. У цей період селян почали насильно заганяти до колгоспів. Цей процес викликав протидію з боку заможного селянства, яке отримало назву «куркулів». Тому закономірно, що колективізація супроводжувалася «політикою ліквідації куркульства як класу». Перша хвиля розкуркулення прокотилася республікою з другої половини січня до початку березня 1930 р. Вона охопила 309 районів, де налічувалося 2524 тис. селянських господарств. За станом на 10 березня під розкуркулення підпало 61 887 господарств, тобто 2,5 %.

Селянство чинило опір. Лише з січня по червень 1930 р. в Україні було вчинено 1500 терористичних актів проти представників Радянської влади. У Херсонському, Кам'янець-Подільському, Вінницькому, Чернігівському, Одеському, Дніпропетровському округах відбулись збройні виступи селян. За деякими підрахунками, у 1930 р. в Україні кількість учасників селянських повстань перевищила 40 тис.

Збагнувши, що ситуація наближається до критичної, Сталін 2 березня 1930 р. у «Правді» опублікував статтю «Запаморочення від успіхів», у якій в «перегинах» процесу колективізації звинувачувалась місцева влада.

Вимушене зміщення акцентів у селянському питанні одразу привело до серйозних наслідків – почався масовий вихід селян із колгоспів. За сто днів після публікації статті з колгоспів України вийшло 1594 тис. господарств [3, с. 94]. Реакцією офіційних властей на такий перебіг подій став курс на поглиблення розколу села та зміна методів примусу. Тих, хто виходив з колгоспів і повертався до індивідуального господарювання, чекали високі податки, їм відводились гірші землі, не поверталися худоба і реманент, а колгоспникам держава гарантувала пільги та кредити. Восени 1930 р. у колгоспах залишилося менше третини селянських дворів. Характерно, що виходили переважно середняцькі господарства, і колгоспи знову стали незаможницькими.

Проте відступ Сталіна тривав недовго – вже у вересні 1930 р. ЦК ВКП(б) розіслав по республіках директивний лист «Про колективізацію». Зокрема, Україна, відповідно до директив, повинна була подвоїти рівень усуспільнення і протягом 1931 р. в основному закінчити суцільну колективізацію вирішальних сільськогосподарських районів. Ще рішучішими методами і темпами пішов процес розкуркулення. Впродовж 1930 р. з України було депортовано близько 75 тис. селянських родин, а з кінця цього року й до червня 1931 р. – 23,5 тис. За роки колективізації було експропрійовано 200 тис. селянських господарств. На жаль, не кращим за долю депортованих було життя тих українських селян, яких обминула хвиля розкуркулення.

У грудні 1932 р. було введено «внутрішній паспорт», що фактично не давало можливості без дозволу місцевої влади переїхати до міста не лише «куркулям», але й бідним селянам. Це рішення офіційної влади «прив'язувало селянина до землі, практично знову його закріпачувало; навіть В. Бухарін називав експлуатацію селянства в СРСР «воєнно-феодалною, жакливим ударом по селянству став голод 1932–1933 рр.» [4, с. 33].

Затиснутому з усіх боків одноосібнику не залишилось нічого іншого, як припинити обстоювати своє право на окреме господарство і написати заяву про вступ до колгоспу. Вже у 1932 р. колгоспи об'єднували майже 70 % селянських господарств та 80 % посівних площ республіки. Останню крапку в епопеї колективізації було поставлено у сумнозвісному 1937 р., коли в УРСР налічувалося 27,3 тис. колгоспів, які об'єднували 96,1 % селянських дворів і обробляли 99,7 % посівних площ.

Хліб з селянства викачували будь-якою ціною і таким чином був виконаний першопочатковий план хлібозаготівлі, але в останню мить він був знову збільшений в декілька разів. Аби його виконати, на села Чернігівщини було направлено додаткові допоміжні загони уповноважених, які діяли дуже жорстоко. Завдяки прямому пограбуванню і ця хлібозаготівля 1931 року була виконана, однак це не означало кінець селянських страждань. Вперше план хлібозаготівель був автоматично перенесено на

новий 1932 р., і це стало початком великої трагедії народу України – голоду 1933 року.

В села були направлені додаткові загони уповноважених, які забирали хліб у селян будь-якою ціною. Це були карателі в повному значенні цього слова. Перші ознаки голоду на Чернігівщині, які почали проявлятися в 1931 р., ще мало турбували місцеве керівництво, а ось відмова селян, вірніше, їх байдужість, викликало цілий переполох в коридорах влади. На сільських сходах уповноваженим прямо заявлялось: «Хліб відібрали – сіяти не будемо». Всі ці виступи не були пустими фразами, і в цьому місцеве керівництво досить скоро «переконалось, провівши чергову перевірку колгоспів на їх готовність до весняної сівби» [5, с. 642].

Посівна почалася досить туго. За станом на 21 квітня 1932 р. колгоспами Ніжинщини було засіяно всього 643 га орної землі, а радгоспами ще менше – 23 га. Не допомогло і те, що на Ніжинщину була направлена велика партія посівного зерна, селяни відмовлялися сіяти. На 10 травня 1932 р. план по посівній був виконаний лише на 14%, а в деяких колгоспах і того менше – на 10 %.

Спеціальним рішенням бюро РПК було створено 15 оперативних участків, в сферу яких потрапило 45 сіл Ніжинщини. Уповноважені на місцях формували спеціальні загони, які силою виводили людей у поле, заставляли їх сіяти.

На початку липня 1932 р. уряд СРСР і ЦК партії прийняли рішення, згідно якого хлібозаготівельний план для України визначався в розмірі 356 млн. пудів хліба. Тривожним набатом біди пролунали цифри плану хлібозаготівлі на Ніжинщині – 3674,8 тисяч пудів хліба. Всі прекрасно розуміли, що на справі це означає повне витягнення хліба у місцевого селянства. Необхідно відмітити, що деякі секретарі сільських парторганізацій в останній момент намагалися відвести біду від своїх односельчан шляхом заниження плану хлібозаготівель для своїх сіл. Звучали протести і в колгоспному середовищі. На окраїні міста Ніжина виставлялися спеціальні комсомольські загороджувальні загони, які не пускали до міст голодних селян, да й самі городяни невдовзі відчували на собі гостру недостатність продуктів харчування і перш за все – хліба. Зате партійне і міське керівництво таких проблем не мали. Для них був відкритий спеціальний, закритий продовольчий розподільник, в якому регулярно отримували продукти 84 чоловіка.

Не підлягає сумніву, що Україна була важко уражена голодом у 1932–1933 рр., українська та радянська влада знали про страшну нестачу продуктів для населення. Знаючи про драматичне становище на Україні, радянська влада утрималась від будь-якої допомоги до літа 1933 року. Вона дозволила голоду охопити Україну, що вело до усе більших і

більших спустошень. Протягом десяти місяців, не проводились дії задля усунення важких наслідків.

Радянська влада вживала різних заходів юридичного характеру, які збільшували страшні наслідки голоду, перекриваючи будь-який доступ людей до продовольства і забороняючи залишати регіон, уражений голодом.

Додамо, що радянська влада на той час заперечувала існування голоду в Україні і що, не дивлячись на усі докази протилежного, продовжувала заперечувати голод протягом п'ятдесяти років. Ніхто не сказав стільки слів про інтернаціоналізм, братство народів і загальнолюдське щастя, як більшовики, лідери комуністичної партії. Це – загальновизнаний факт. Проте ніхто і не знищив більше людей, ніж більшовицький режим, з вини якого у тридцять третьому матері їли своїх дітей.

Отже, страшна трагедія, яку пережив український народ в 1932–1933рр. була наслідком не неврожаю який, хоча й був малий сам по собі, але ще далеко не загрожував голодом. Сталася вона «внаслідок мстивої терористичної акції, що їй було вжити цілком свідомо і продумано для залякування українського народу, для придушення його пасивного спротиву колгоспній системі, для придушення його національних визвольних змагань та для винищення найактивніших його громадських елементів» [6, с. 175]. Відгуки побоювання і страху перед національними прагненнями українського народу, які, кінець-кінцем, могли привести до знищення колоніальної залежності України від Москви, відчувалися трохи не в усіх промовах П. Постишева в Україні.

Таким чином, 1933 рік, рік найбільшої трагедії і жалоби українського народу, для П. Постишева, репрезента ЦК ВКП(б) був – роком успіхів «на дорозі переможного будівництва соціалізму!» ЦК ВКП(б) було дано вказівки, розпочати політичний терор проти всіх, хто виявляв невдоволення з політики керівництва партії, хто творив опозицію до його заходів, підганяючи усі ті опозиційні елементи під визначені категорії для полегшення з ними брутальної розправи. Втягнувши селян цілою низкою примусових заходів до колгоспів і здобувши від них «добровільні» писані заяви про вступ до колгоспів та передачу їм своїх земель, реманенту та худоби, партійний апарат мав тепер усіх запідозрених у непокорі і опозиції викидати з колгоспів, але без повернення їм їхньої землі, їхнього реманенту і худоби, від яких вони добровільно, мовляв, відмовились на письмі. Це значило – прирікти їх на голодну смерть з їхніми родинами.

Безжалісним було керівництво Радянського Союзу проти українського селянства. Хоча і пишуть багато дослідників, що не тільки в Україні був голодомор. Так, голод був за межами України – на Кавказі, Кубані в Поволжі. Але там жило те українське селянство яке намаглося втекти та заховатися від влади. Та не тут то було. Сталінський режим дійшов і туди. Тільки сталінське оточення знало ціну всього придуманого і залишало

селян на повільне вимирання. Дикунські методи колективізації й запровадження тиску в спосіб штучно створеного голоду були спрямовані виключно проти українського народу як в самій УСРР, так і за її межами. Ця спланована проти українського селянства акція мала ліквідувати основу української нації і національного відродження, зруйнувати незалежні господарства, унеможливити протистояння радянській владі. Москва усвідомлювала, що українське селянство є соціальною базою для створення незалежної української держави і тільки зламавши та деморалізувавши його, можна було сподіватися на екстенсивний розвиток більшовицько-тоталітарної держави якій потрібні були безземельні, знеособлені, зденаціоналізовані раби для «побудови комунізму».

Голодомор 1932–1933рр. став першим випадком в історії людства, коли конфіскація продовольства була застосована державою як зброя масового знищення її власного населення з політичною метою.

1. Голод 1932–1933 років на Україні : очима істориків, мовою документів. – К., 1990. – 47 с. **2.** Емельянов В. Н. Коллективизация на Нежинщине (Хроника событий) / В. Н. Емельяно. – Нежин, 2001. – 43 с. **3.** Юффе С. Н. З історії колективізації сільського господарства в районах українського Полісся / С. Н. Юффе. – К. : Генеза, 1965. – С. 94–96. **4.** Кульчицький С. Колективізація на Україні / С. Кульчинський С. 1993. – 40 с. **5.** Магоній П. Р. Історія України / П. Р. Магоній. – К. : Критика, 2007. – 640 с. **6.** Соловей Д. Сказати правду : Три праці про голодомор 1932–1933 рр. / Д. Соловей – К. : 2004. – 175 с.